

ИЗЯВЕНАТА БЪЛГАРИСТКА И ИМЕНИТА ПРЕВОДАЧКА

ШАРА КАРИГ

(1914 – 1999)

Джени Маджаров

През втората половина на XX век будапещенското издателство „Европа“ е сред водещите при издаването на чужда художествена литература в Унгария. Принос за това има неговият директор Янош Домокош. За половин век са преведени и издадени около стотина книги на български автори. Основна заслуга за това има дългогодишната главна редакторка, съставителка и преводачка Шара Кариг (1956 – 1986). Тя лично превежда и редактира 32 книги от наши автори, сред които са тези на: Христо Ботев, Йордан Йовков, Ангел Каралийчев, Димитър Талев, Богомил Райнов, Атанас Далчев, Вера Мутафчиева, Блага Димитрова, Йордан Радичков, Валери Петров, Любомир Левчев и други. Прави преводи също на около двеста стихотворения и шест радиопиеси. Освен това има преводи от руски, украински, английски и немски език. Споменатото очертава образа на един високо ерудиран и широко скроен интелектуалец. Ала Шара Кариг е изключителен човек не само заради приноса си към популяризиране художествената литература на няколко народа, а главно поради своето смело и самоотвержено човешко поведение. Защото е спасителка на няколко хиляди човешки живота.

Шара Кариг е родена на 13 юни 1914 г. в гр. Бая, разположен на левия бряг на река Дунав, област Бач-Кишкун, Южна Унгария (тогава Австро-Унгарска империя). Израства заедно с по-големите си брат и сестра в семейството на унгарски университетски музикален педагог, свирещ на орган, и майка еврейка, преподавателка в местното училище. Расте като изключително любознателно и със свободен дух момиче, което влага много старание в ученето, за да получава стипендия и така да облекчава разходите на родителите си. След завършване на местната прогимназия учи две години в католически манастир в Нойхаус ам Ин (Германия), където освен немски и френски език се научава на религиозна търпимост, усет за справедливост и уважение към различните религиозни и идейни схващания на хората.

Още в началото на следването си в Сегедския университет Шара Кариг активно участва в живота на Художествения колегиум „Сегедска младеж“, където влиза в близки, приятелски отношения с младежите от ядрото на бъдещия прогресивен културен, научен и политически елит на Унгария. В провинциалния университетски център тя среща завърналия се от САЩ унгарския биохимик Алберт Сент-Дьорди. Той е световноизвестен учен от еврейски произход, носител на Нобелова награда. Приятелка с дъщерята на учения, тя се запознава с неговото семейство и става чест гост в техния дом. По препоръка на съпругата на професора младата Шара отива в Англия за да работи като гледачка на деца в различни семейства. Там тя усъвършенства

английския си език, като успява да завърши специалността Английска филология в Лондонския свободен университет. След няколко посещения на сбирките на Обществото „Фабианус“ тя се запознава отблизо с политическите идеи на реформаторите социалисти, които ѝ допадат.

Завръщайки се в Унгария, започва работа в будапещенската кантора на Завода за желязо и машини (1937), където се запознава с Пал Юстус, който е известен идеен ръководител на унгарските социалдемократи. Под негово въздействие Шара Кариг осъзнава моралната необходимост да заема активна гражданска позиция по наболели обществени въпроси. От него научава много за обществено ангажирания начин на мислене, за логиката при оценка на събитията и за социалната диалектика на живота. Не случайно, когато започват масовите уволнения на евреи от работа, ограничаване на техните граждански права, отнемане на имуществото им и други форми на насилие младата жена не може спокойно да приеме настъпването на фашизма в Унгария. С приятелите си вземат решение да се изправят срещу тази настъпваща несправедливост и срещу равнодушието на унгарското общество. Така през 1939 г. тя нарушава закона, насочен срещу евреите, като с подправени документи започва да осигурява квартири в Будапеща на преследвани еврейски семейства. Впоследствие разширява своята дейност на съпротива и оказване на помощ на пострадали и преследвани хора. През годините на най-свирепия фашистки терор в Унгария (1944 – 1945), като представителка на Шведския червен кръст тя, съвместно с шведските антифашисти – Аста Нилсон, Валдемар Ланглет и Раул Валенберг, успява да спаси от ужасите на войната и от физическо унищожение в концлагерите на смъртта, няколко хиляди еврейски бебета и деца на преследвани унгарски, словашки и полски граждани. Като изработва стотици лично подправени от нея документи тя спасява унгарски дезертъори от войната, свалени английски пилоти, преследвани прогресивни интелектуалци и отявлени католици. Освен това извършва нещо безумно смело за времето си като сключва осем фиктивни брака с унгарски евреи и по този начин спасява съпрузите на свои приятелки. Посредством акта на бракосъчетание по бързата военновременна процедура, при употребата на подправени оригинални документи, тя успява да им осигури нова „унгарска самоличност“. Броят на подпомогнатите и лично спасени от нея хора е между хиляда и две хиляди души, но никога не ще стане ясно колко точно са поради конспиративния характер на извършваната дейност.

След освобождението на Унгария от фашистите Шара Кариг продължава своята активна обществена дейност като издирва в бежанските лагери и помага за завръщането в страна на стотици унгарци. Като член на Социалдемократическата партия тя е координатор на няколко десетки изборни секции в централен район на Будапеща на 1 септември 1947 г. В опита си да предотврати изборна измама на УКП си навлича гнева на съветските окупационни власти. Първоначално е задържана и разпитвана в сграда на съветското контраразузнаване по фалшивото обвинение, че участва в чуждестранна шпионска организация. След три месеца, поради невъзможност да се докаже абсурдното обвинение, но с цел тя да се отстрани от Унгария, като пречка пред новите силни на деня, по заповед на съветското Вътрешно министерство е

откарана в затвор край Виена. След няколко месеца престой е преместена във военнопленнически лагер край Львов, Украйна, като през зимата на 1948 г., заедно със стотици други затворници, е откарана с товарен вагон във Воркута, където са едни от най-суровите задполярни съветски трудови лагери на ГУЛаг. Там при изключително ниски температури и нечовешки условия за живот работи шест години в открити мини за добиване на глина и торф. В тези жестоки условия, при които смъртта на десетки е ежедневие, тя се разболява от тежко инфекциозно възпаление на главата и едва не умира. Спасява я единствено самотвержената грижа на един лагерен лекар, който по-късно ѝ помага да започне работа в отделение на лагерната болница. От там я преместват в книговезницата, където вече научила украински и руски език, Шара Кариг се запознава с произведения на класиците на руската литература. Силно е впечатлена от творбите на Михаил Булгаков, чиито книги впоследствие превежда.

След политическите промени Шара Кариг попада в състава на първата група лагерници-чужденци, които са освободени през 1954 г., но без да бъдат реабилитирани. Отслабнала до неузнаваемост, със силно разклатено здраве, тя се завръща в Унгария, където узнава за кончината на баща си и тежкото здравословно състояние на майка си. След направеният медицински преглед лекарите преценяват, че тя не е способна да извършва физическа работа, поради което едва 40 годишна е пенсионирана. Изоставена от приятелите си, нереабилитирана, физически и психически съсипана тя изпада в крайно тежко житейско състояние. В този труден за нея период ръка ѝ подава Янош Домокош, който повярва в нея като я назначава за редактор в издателство „Европа“. Там тя трябва да превежда от непознат за нея език – българския. С борбен дух, висока ерудиция и упорит труд тя бързо се справя с поставената задача и много скоро става водещият преводач и редактор на издателството.

През целия си живот Шара Кариг изключително рядко говори за преживяното и стореното от нея по време на войната и след това. В малкото си интервюта доста пестеливо споменава за приноса си по спасяване на хиляди човешки животи. Поради това е крайно учудена, когато през 1985 г. Мемориалът на катастрофите (Холокоста) и героизма „Яд Вашем“ в Йерусалим, Израел, я удостоява с почетното звание „Праведник на света“. То се присъжда само на хора, които са помогнали и спасили евреи по време на Холокоста през Втората световна война. Едва няколко години по-късно се отзовава на официална покана и отива в Израел за да участва в тържествата, които са организирани в памет на Раул Валенберг (1987). Тогава получава по-рано присъденото ѝ звание. При посещението си е удостоена с честта да посади свое дърво в алеята на „Праведниците на света“, в Мемориала на Маслинения хълм. За изключителното си човеколюбие, жертвоготовност, спасение на хиляди човешки животи и популяризиране на няколко чужди култури едва към 80-тата си годишнина Шара Кариг е удостоена с няколко високи държавни награди и отличия на Унгария, България, Русия, Украйна, Финландия и други страни.

При тежките изпитания в съветските лагери Шара Кариг поддържа духа си и опазва човешкото в себе си като съчинява стихове. Създава над двеста бели стиха, които научава наизуст, защото е забранено да се записва и изнася от лагера каквото и

да било. Повече от три десетилетия тези, впоследствие записани стихотворения, лежат на дъното на нейното чекмедже без никой да се досеща за тях. Едва десетина година преди кончината ѝ нейни приятели успяват да я склонят да ги публикува в стихосбирка. Част от тях са поместени в две стихосбирки, първата от която излиза на английски език в Ню Йорк („Vorkuta Poems”, 1994), а втората – на унгарски в Будапеща („Sarkövezet”, 1995).

Безкрайно много отдадената на българската литература и обичаща като родна страната ни Шара Кариг почива на 2 февруари 1999 г. в Будапеща, на 84 годишна възраст. Борбената ѝ душа намира последен покой в семейната гробница на гр. Бая, до останките на своите родители и близки.

25 март 2019 г.